

PAPER DETAILS

TITLE: DEFINE ARAMA YÖNETMELIGINDE YAPILAN DEGISIKLIKLERE DAIR
DEGERLENDIRMELER

AUTHORS: Döndü KUSÇU

PAGES: 93-114

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2331519>

DEFİNE ARAMA YÖNETMELİĞİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE DAİR DEĞERLENDİRMELER

*Assessments on the Changes Made to the Regulation
on Legal Treasure Hunting*

Döndü KUŞÇU*

Öz

21.07.2020 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan “*Define Arama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*” ile Define Arama Yönetmeliğinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile mevcut bazı hükümler değiştirilmiş ve yeni bazı hükümler eklenmiştir. Kanun koyucuyu bu değişikliği yapmaya iten olay, kanaatimizce 2019 yılında dipsiz gölde izinli şekilde yapılan define kazısıdır. Halk tarafından Dipsiz göl olarak adlandırılan göl **Gümüşhane’de merkeze bağlı Dumanlı köyünün sınırları içinde** bulunmaktadır. Söz konusu bu Göl’ün altında “define” olduğunu düşünen iki vatandaş izinli bir şekilde define aramak istemişler ve bu amaçla yetkili makamlara başvuruda bulunmuşlardır. Yetkili makam tarafından bu kişilere define arama ruhsatnamesi verilmiş ve yine yetkili makamlar tarafından görevlendirilen kişilerin gözetiminde, izin alan vatandaşlar define arama işlemini gerçekleştirmiştir. Gerekli izinleri alan kişiler tarafından gölün altında define aranması sırasında **göl suyu tahliye edilmiş**, eski hâline getirilmeye çalışılsa da başarılı olunamamıştır. Bu çalışmada; dipsiz gölde yapılan izinli define kazısı neticesinde Define Arama Yönetmeliğinde yapılan değişiklikler ele alınacak ve konuya ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Define, Define Arama, Dipsiz Göl, Define Arama Yönetmeliği, Kültür Varlığı

Abstract

Considerable amendments were made to “Regulation of Legal Treasure Hunting” with Regulation of Amendments on Regulation of Legal Treasure Hunting that published in Official Gazette on 21.07.2020. With these amendments, some existing provisions were altered and some new provisions were supplemented. The circumstance that prompted the Legislative to make this amendment is the authorized excavation in the “dipsiz göl” in 2019. The lake, which is called Dipsiz lake by the people, is located within

➤ Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 03.08.2021

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 02.03.2022

* Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, kuscudondul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9619-6540>

the borders of Dumanlı village in Gümüşhane. Two citizens, who thought that there was a “treasure” under this Lake, wanted to search for treasure with permission and applied to the authorities for this purpose. A treasure search license was given to these people by the competent authority, and under the supervision of the persons assigned by the authorities, the citizens who obtained permission carried out the treasure search. During the search for treasure under the lake by the people who obtained the necessary permits, the lake water was evacuated, and although attempts were made to restore it, it could not be successful. In this study; the amendments made in the Regulation of Legal Treasure Hunting as a result of the authorized treasure excavation in the “dipsiz lake” will be discussed and assessments will be made on the subject.

Key Words: Treasure, Treasure Hunting, Dipsiz Lake, Regulation of Legal Treasure Hunting, Cultural Property.

GİRİŞ

Define ve definecilik tarih boyunca insanların ilgisini çekmiştir. Tarihi ve kültürel açıdan zengin bir coğrafyada yaşamamızdan dolayı ülkemiz açısından da bu kaçınılmaz olmuştur. Fakat yasal olmayan yollardan yapılan define kazıları hem tarihi değerlerimize hem doğal ve kültürel değerlerimize zarar vermektedir. Bu zararların önüne geçmek adına bir takım yasal düzenlemeler yapılmış ve define arama işleminin yalnızca izinli şekilde yapılabileceği düzenlenmiştir.

1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)¹ 50. maddesinde, define arama işleminin Kültür ve Turizm Bakanlığından alınacak ruhsatname ile yapılacağı düzenlenmiştir. Ruhsatsız define arama işlemi yapılmasının (kaçak kazıların) yaptırımını da yine KTVKK’da düzenlenmiştir². 1984 yılında ise KTVKK’da yasal çerçevesi çizilen izinli define arama işleminin usul ve esaslarını belirlemek amacıyla Define Arama Yönetmeliği³ çıkarılmıştır. Bu Yönetmelikte genel olarak define arama işleminin şartları⁴, define arama ruhsatnamesi için yapılması gerekenler,

¹ RG. 23.07.1983, S. 18113.

² İzinsiz define arama işleminin yaptırımına ilişkin bkz. Yusuf Öztürk, *Ceza Hükümleri Yönünden Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Yasa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 192 vd.; Sabih Kanadoğlu, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Seçkin Yayınları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 510 vd.

³ RG. 27. 01. 1984, S. 18294.

⁴ Define ile kültür varlığı aynı şey değildir. Kültür varlıklarının mülkiyeti Kanun gereği (*ipso iure*) Devlete aittir. Dolayısıyla izinli şekilde kültür varlığı arama işlemi yapılamaz. KTVKK’da yer alan düzenlemeye göre kültür varlıkları; “*tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır*” (m.3/1) şeklinde tanımlanmıştır. KTVKK 5. maddesine göre ise “*Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan*

define aranacak yerin nitelikleri, define arama sırasında ve sonrasında yapılacaklar ve define arama işlemi sırasında hazır bulunması gereken kişiler ile masraflara ilişkin hususlar düzenlenmektedir.

Her ne kadar bu düzenlemeler ile kaçak kazıların tarihe ve doğaya vereceği zarar engellenmeye çalışılmakta ise de 2019 yılının son aylarında dipsiz gölde gerçekleştirilen izinli define kazısı gösterdi ki, yanlış uygulamalar söz konusu olduğu zaman, izinli şekilde yapılan kazılar ile de çevreye ve doğaya zarar verilebilecektir. Dipsiz gölde yapılan kazıdan sonra özellikle kamuoyundan gelen tepkiler ve olayın basında yer alması üzerine resmi makamlardan ardi ardına açıklamalar geldi. Sonrasında bu süreci bir takım hukuksal değişiklikler izledi. Bu değişikliklerden en önemlisi şüphesiz, 21.07.2020 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan “Define Arama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”⁵ ile, Define Arama Yönetmeliğinde yapılan değişikliklerdir.

Bu çalışmanın amacı, dipsiz gölde yapılan izinli define arama kazısı ve sonucunda yapılan hukuksal değişiklikleri incelemektir. Bu bağlamda öncelikle dipsiz gölde yapılan kazı çalışmalarına değinilecek sonrasında ise Define Arama Yönetmeliğinde ve bazı diğer düzenlemelerde define arama usulüne ilişkin yapılan değişiklikler ele alınacaktır.

I. DİPSİZ GÖLDE YAPILAN İZİNLİ DEFİNE KAZISI

Dipsiz göl, Gümüşhane’de merkeze bağlı Dumanlı köyü sınırları içinde bulunan, yağışlar ve yüzeysel drenaj ile beslenen, gideğeni olmayan, tabanı deniz seviyesinden 2106 metre yükseklikte doğal bir göldür⁶. Jeomorfoloji Derneği tarafından 19.11.2019 tarihinde yapılan basın duyurusunda gölde daha önce bilimsel bir faaliyet yapılmadığı, dolayısıyla gölün tarihlendirilmesinin sağlıklı verilere dayanmadığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde Dernek açıklamasında gölün buzul sirkisi, karstik göl, su birikintisi gibi şekillerde tanımlanmasının yanlış olduğunu, Dipsiz Göl’ün kalın bir kar kütesinin hareketi sonucu gelişen nivasyon sirkisi içinde meydana geldiğini belirtmiştir. Dernek haklı olarak gölün

taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir”. Kültür Varlıklarının mülkiyeti hakkında bkz. Sibel Özel, “Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı I, 2018, s. 215-238, s. 226 vd.; Bilge Umar ve Altan Çilingiroğlu, *Eski Eserler Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:11, Ankara, 1990, s. 70 vd.; Sibel Özel, *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 6-22; A. Kürşat ERSÖZ, *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür Varlıklarının Korunması*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2017, s. 5-13.

⁵ RG. 21.07.2020, S. 31192.

⁶ Bkz. Jeomorfoloji Derneği Tarafından 19.11.2020 tarihinde yapılan basın duyurusu <http://www.jd.org.tr/icerik/dipsiz-g%C3%B6l-hakk%C4%B1nda-bas%C4%B1n-duyurusu> (26.10.2020).

kökeni hakkında değil, doğal değere sahip olmasına ve arşiv değerinde bilgiler içermesine odaklanılması gerektiğini belirtmiştir⁷.

Gümüşhane Valiliği tarafından yapılan basın açıklamasında⁸ dipsiz gölde iznli bir şekilde define aranmasına ilişkin süreç kısaca özetlenmiştir.

“İki vatandaş tarafından 21. 05. 2019 tarihinde verilen dilekçe ile, Gümüşhane ili merkez ilçesi Dumanlı köyü İstovrama mevki 137 ada 98 nolu parselde define araması talebinde bulunulmuştur. Söz konusu define arama talebi üzerine konu ile ilgili olarak; Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Çevre Şehircilik İl Müdürlüğüne bahsedilen alanın doğal, tarihsel ve arkeolojik açıdan sakınca olup olmayacağını belirlemek üzere görüş talep edilmiş, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 04.09.2019 tarih ve E.721186 sayılı ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünün 22.10.2019 tarih ve E.7754 sayılı yazılarıyla alınan kurum görüşlerinde, belirtilen alanın doğal ve tarihi sit alanları dışında olduğu ilgili kurumlarca tespit edilmiştir.

Söz konusu görüşler çerçevesinde, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ve buna bağlı olarak çıkarılan Define Arama Yönetmeliği çerçevesinde müracaatçılardan biri adına Gümüşhane Müze Müdürlüğüne 14.10.2019 tarih ve E.843325 sayılı define arama ruhsatı düzenlenmiştir. Hazırlanan ruhsata istinaden 06.11.2019 tarihinde belirtilen alanda İçişleri Bakanlığı temsilcisi, Maliye Bakanlığı temsilcisi ve Müze Müdürlüğü temsilcisi ile jandarma ekipleri gözetiminde define kazısı yaptırılmıştır.

4 gün süren arama çalışması sonrasında, 10.11.2019 tarihi itibarıyla da alanda kapatma işlemi yapılarak alan eski hâline getirilmiştir. Define araması yapılan alanda taşınır, taşınmaz herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır”

Valiliği bu basın açıklamasını yapmaya iten en önemli neden şüphesiz dipsiz gölde yapılan define arama işleminin kamuoyunda yankı uyandırması olmuştur⁹.

⁷ Doğal göller geçmişe ait coğrafi değerler hakkında bilgi sahibi olmamıza katkıda bulunmaktadır. Dernek bahsi geçen açıklamasında “Göl tabanlarındaki silt ve kil bakımından zengin sedimanların içerdiği elementler ve mineraller gibi fiziksel belirteçler yanı sıra fosil polenler, mikrofosiller ve algler göl ve göl çevresine ait geçmişteki bitki örtüsü, iklimsel ve çevresel koşulları tanımlayıcı bilimsel deliller sunarlar. Bilim insanları bu delilleri kullanarak, ancak son 150 yılını meteorolojik kayıtlardan bilebildiğimiz gezegenimizin iklimini, milyonlarca yıl öncesine kadar ortaya koyabilme fırsatı yakalarlar”, şeklinde ifade ederek gölün bilimsel değeri haiz yerler olduğunu ifade etmiştir. Bkz.: Jeomorfoloji Derneği Açıklaması, s. 1.

⁸ Gümüşhane valiliği tarafından 14.11.2019 tarihinde yapılan basın açıklaması için bkz. <http://www.gumushane.gov.tr/basin-aciklamasi2019-49> (Erişim Tarihi 22.10.2020).

⁹ Valiliğin açıklamasında önce dipsiz gölde yapılan define arama işlemi ile ilgili yapılan haberlerden bazıları şunlardır: “Define kazısı için Dipsiz Göl’ü susuz göle çevirdiler”, 09. 11.

Valilik tarafından yapılan açıklamadan sonra basında konuya ilişkin haberler yapılmaya devam etmiş¹⁰ ve Valilikçe kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla 16.11.2019 tarihinde yeni bir basın duyuru daha yapılmıştır¹¹. İlgili duyuru şu şekildedir:

“Gümüşhane ili, Merkez Dumanlı Köyü sınırları içinde bulunan yerde verilmiş olan ruhsata bağlı olarak yapılan çalışmalar esnasında ve sonrasında basın yayın organlarında yapılan haberler ve yorumlarla alakalı olarak 14.11.2019 tarihinde Valiliğimizce bir açıklama yapılmış olmakla birlikte saygıdeğer kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla yeni bir açıklama yapılması ihtiyacı hâsıl olmuştur:

Söz konusu define arama izniyle ilgili olarak; 14.11.2019 tarihli basın açıklamasında da zikredildiği üzere; Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü ve Gümüşhane Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne, kazı yapılması talep edilen alanın doğal ve tarihi sit alanları dışında olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda arz edilen ilgili kurumların; belirtilen alanın tarihi, arkeolojik ve doğal sit dışında olduğu çerçevesindeki görüşleri akabinde, define aranacak yerin, 2863 sayılı kanunun 6. maddesinde belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar içinde olup olmadığı, define aranmasında sakınca bulunup bulunmadığı hususlarında arkeolog ve uzman tarafından yapılan tespit akabinde ilgili müdürlükçe Define Arama Ruhsatı düzenlenmiştir.

Define Arama Yönetmeliğinin 9. maddesi çerçevesinde tespit yapan ve bu tespiti uygun bularak define arama ruhsatı düzenleyenler hakkında; mevzuat kriterlerine uygunluk tespiti ve kazının yapılmasında herhangi bir sakınca olmadığına dair düzenlenen raporun hazırlanmasındaki özensizlik ve ruhsat düzenlenmesi nedenleriyle Valiliğimizce ve İlgili Bakanlığımızca soruşturma başlatılmıştır.

2019, <https://www.karar.com/define-kazisi-icin-dipsiz-golu-susuz-gole-cevirdiler-1378561> (E.T, 22.10.2020); “‘Define’ söylentisi çıktı; Dipsiz Göl’de su tahliye edildi, kazı başlatıldı”, 09. 11. 2019, <http://www.diken.com.tr/define-soylentisi-cikti-dipsiz-golun-suyu-yasal-izinle-tahliye-edildi/> (E.T, 22.10.2020); “5 gündür define arama çalışması yapılıyordu... Dibi göründü!”, 11.09.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-5-gundur-define-arama-calismasi-yapiliyordu-dibi-gorundu-41371874/1> (E.T, 22.10.2020); “Yasal izinle gölü boşaltıp define aradılar”, 12.11.2019, https://www.ntv.com.tr/turkiye/yasal-izinle-golu-bosaltip-define-aradilar,ddyEqcjj_Uxykrd8n_Hew (E.T, 22.10.2020).

¹⁰ “Valiliğin eski hâline getirildiğini açıkladığı ‘Dipsiz Göl’ yok edildi!”, 15.11.2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/valiligin-eski-haline-getirildigini-acikladigi-dipsiz-gol-yok-oldu-5453466/> (E.T., 22.10.2020); “İşte define kazısı yapılan ‘Dipsiz Göl’ün son hâli”, 15.11.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-define-kazisi-yapilan-dipsiz-golun-son-hali-41375105> (E.T., 22.10.2020); “Dipsiz Göl yok oldu!”, 15.11.2019, <http://www.gazetevatan.com/dipsiz-gol-yok-oldu--1285224-gundem-galeri-haber/> (E.T. 22.10.2020).

¹¹ Gümüşhane Valiliği tarafından 16.11.2019 Tarihinde yapılan basın açıklaması için bkz. <http://www.gumushane.gov.tr/basin-duyurusu001> (E.T, 22.10.2020).

Gölün rehabilitasyonunun sağlanabilmesi için akademisyenler ve teknik elemanlarla görüş alışverişi içerisinde planlamalar yapılmış olup, hemen çalışmalara başlanarak gerekli düzenlemeler yapılacaktır”.

1983 tarihli ve 2863 KTVKK kapsamında define arma işleminin Kültür ve Turizm Bakanlığından alınacak ruhsatname ile yapılması gerektiği düzenlenmiş (m.50) ve bu amaçla 1984 yılında Define Arama Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu düzenlemelere göre define aranması katı şartlara bağlanmakta, bulunan define üzerinde ise define arayıcısının mülkiyet tesis etmesine izin verilmemektedir. Definenin tanımına ilişkin bahsi geçen mevzuatlarda bir hüküm bulunmamakta ve konu 2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun (TMK)¹² taşınır mülkiyetine ilişkin üçüncü bölümünde 772 ve 773. maddelerinde ele alınmakta, definenin hukuki mahiyeti ve yasal çerçevesi belirlenmektedir¹³.

21.07.2020 tarihinde Define Arama Yönetmeliğinde yapılan değişiklik ile Yönetmeliğin 4. maddesi “Tanımlar” başlığı olarak değiştirilmiştir. Define Arama Yönetmeliği m.4/b uyarınca define; “Gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan, 2863 sayılı Kanunun 6’ncı ve 23’üncü maddeleri dışında kalan ve bilimsel değer taşımayan menkul varlıklar” şeklinde tanımlanmıştır¹⁴.

Dipsiz gölde yapılan define kazısı, izinli bir şekilde yapılan define arama işlemine kötü bir örnek olmuştur. Define Arama Yönetmeliği 5. maddesine göre; define aramak isteyen kimseler bir dilekçe ile define arayacakları yerin mülki amirine bir dilekçe ile müracaat edeceklerdir. Valilik tarafından yapılan

¹² RG. 08.10.2001, Sa. 24607.

¹³ Belirtmek gerekir ki definenin hukuki mahiyeti ve şartları hâlen TMK’da yer alan hükümlere göre tespit edilmektedir. TMK’da yer alan hükümlerden definenin şartlarını şu şekilde sayabiliriz; 1. Taşınır Eşya Olmalı, 2. Uzun zaman önce gömülmüş veya saklanmış olmalı, 3. Belli bir değeri haiz olmalı, 4. Malikinin Bulunmadığı kesin olmalı ve son olarak Bilimsel değeri haiz eşyalardan olmamalı. Definenin hukuki mahiyeti hakkında detaylı bilgi için bkz. Jale G Akipek Ve Turgut Akıntürk, *Eşya Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 597-599 ; Fikret Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s.507-510; M. Kemal Oğuzman ve Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir, *Eşya Hukuku*, 21. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 761-764.; Lale Sirmen, *Eşya Hukuku*, 6. Baskı, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2018, s. 499-501; Rona Serozan, *Taşınır Eşya Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 183 vd.; Serda Kurtoglu, “Definenin Hukuki Mahiyeti ve İktisabı”, Ankara Barosu Dergisi, Y.1955, S.6, s. 386-389; Feyzi Necmettin Feyzioğlu, “Lükata ve Define”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1955, s. 185 vd.; Kuşcu, s. 1096 vd.

¹⁴ Define TMK m. 772 ve 773’te etraflıca düzenlenmiştir. TMK m. 772’ye göre “bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık maliki bulunmadığı kesin olarak anlaşılan değerli şeyler define sayılır”. İlgili maddenin devamında ve TMK m. 773’te bilimsel değeri haiz olan sahipsiz doğal şeyler ile eski eserlerin bulunması hâlinde özel kanun hükümlerinin uygulanacağını ve bu bilimsel değere sahip olan eşyaların dışında kalan eşyaların mülkiyetinin, definenin içinde bulunduğu taşınmaz veya taşınırın malikinin olacağı düzenlenmiştir. Bu sınırlama definenin mülkiyetinin kazanılması açısından bulunan definenin özelliğine göre yapılan bir sınırlamadır yoksa define tanımını daraltan bir kısıtlama değildir. Detaylı bilgi için bkz. KUŞCU, s. 1094.

açıklamada, 21.05.2019 tarihinde define aramak için başvuruda bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Define Arama Yönetmeliği 9. maddesine göre başvuruyu alan mülki amir, en yakın müze müdürlüğüne define arama işlemi yapılacak yerin KTVKK m. 6 kapsamında olup olmadığını, tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlık sayılan yerlerden olup olmadığını soracak ve buna ilişkin rapor alacaktır. Ayrıca ilgili madde uyarınca müze müdürlüğüne define aranması işleminde sakınca bulunup bulunmadığı Müze müdürlüğüne tespit edilecek ve bu konuda da mülki amire bilgi verilecektir.

Gümüşhane Valiliğinin 14.11.2019 tarihinde yapmış olduğu açıklamada¹⁵ geçen “...define arama talebi üzerine konu ile ilgili olarak; Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Çevre Şehircilik İl Müdürlüğüne bahsedilen alanın doğal, tarihsel ve arkeolojik açıdan sakınca olup olmayacağını belirlemek üzere görüş talep edilmiş, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 04.09.2019 tarih ve E.721186 sayılı ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünün 22.10.2019 tarih ve E.7754 sayılı yazılarıyla alınan kurum görüşlerinde, belirtilen alanın doğal ve tarihi sit alanları dışında olduğu ilgili kurumlarca tespit edilmiştir” ifadesinden anlaşıldığı üzere görüş talep edilen bahsi geçen Kamu Kurumları yalnızca KTVKK m. 6 kapsamında inceleme yaparak, define aranmak istenen bölgede arama işlemi yapılmasının muhtemel zararları üzerinde durmamıştır. Gerçekten de Valilik tarafından iki gün sonra yapılan basın açıklamasında ilgili Kamu Kurumlarının özensiz bir şekilde rapor hazırladığı ifade edilmiştir.

Görüş talep edilen ilgili Kamu Kurumları tarafından hazırlanan rapor–Valilik açıklamasından anladığımız kadarıyla- define arama işleminin olası sonuçları, doğaya vereceği zarar, eski hâle getirmenin mümkün olup olmadığı vb. gibi hususları içermekten uzaktır. Dipsiz göl vakasında olduğu gibi define arama işleminin özel mülkiyette değil kamu mülkiyetine ait olan alanlarda yapıldığı hâllerde idare tarafından etraflıca araştırma yapılması gerekmektedir. Define aranacak yerin niteliği, kazı çalışmasının vereceği tahribat, eski hâle getirme işleminin mümkün olup olmadığı gibi hususların Define Arama Yönetmeliği 9. madde kapsamında her hâlükârda araştırılması gerekirdi. Dipsiz göl olarak tanımlanan bu tektonik su birikintisinin dibinde define aranması için suyunun boşaltılması ve arama işlemi sonunda toprakla doldurulması, doğal alanın tahribatına neden olmuştur. Daha sonra tepkiler üzerine bölgede inceleme yapılması ve doldurulan toprağın kazılıp içinin su ile doldurulması gerçekten dipsiz gölü eski hline getirdi mi tartışılır fakat tartışmasız olan bir husus var ki, Dipsiz göl vakası izinli define arama işlemine kötü bir emsal teşkil etmiştir.

¹⁵ Gümüşhane valiliği tarafından 14.11.2019 tarihinde yapılan basın açıklaması: <http://www.gumushane.gov.tr/basin-aciklamasi2019-49> (Erişim Tarihi 22.10.2020).

II. DİPSİZ GÖL VAKASI SONRASI DEFINE ARAMA İŞLEMİNE İLİŞKİN MEVZUATTA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

A. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği

Dipsiz gölde izinli define arama işleminin yankıları devam ederken bir açıklama da Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum'dan gelmiştir. 22 Kasım 2019 tarihinde Kurum dipsiz göl ile ilgili kendisine yöneltilen bir soruya karşılık olarak: *“Bakanlığımız, bakan yardımcımız ve ilgili genel müdürlüğümüzle birlikte olayı yerinde takip ediyoruz. Valiliğimizle bu süreci yürütüyoruz. Gölümüzü eski hâline getirecek, göl kıyısındaki mikroorganizmaları yeniden canlandıracak ve aynı su seviyesini koruyacak şekilde su takviyesini doğal olarak buraya yapıyoruz. Bundan sonra izinsiz kazıların yapılmaması amacıyla da Çevre Etki Değerlendirme Yönetmeliğinde değişikliğe gittik. Türkiye'nin neresinde olursa olsun yapılacak kazılara ilişkin, artık bakanlığımızdan ÇED raporu alma zorunluluğu getirdik ve yeni düzenlemeyle birlikte de doğal güzelliklerimizi koruma altına alacak, bilinçsiz define aramalarının da önüne geçmiş olacağız”*¹⁶ şeklinde açıklamada bulunmuştu.

Bu açıklamadan sonra 28.11.2020 tarihinde “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin”¹⁷ 1. maddesi ile “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin”¹⁸ Ek-2 Listesine, “57- Define arama projeleri” ibaresi eklenmiştir. Define Arama Yönetmeliğine eklenen yeni hükme göre ise, define arama izni için başvuruda bulunanlardan artık çevresel etki değerlendirmesi raporu istenecektir. Bu konuya aşağıda değinilecektir¹⁹.

B. Define Arama Yönetmeliği

Dipsiz gölde yaşananlar neticesinde, Define Arama Yönetmeliğinde bazı değişiklikler yapılmış ve bir takım yeni hükümler eklenmiştir. Bu başlık altında Define Arama Yönetmeliğinde yapılan değişiklikleri alt başlıklar hâlinde inceleyeceğiz.

1. Yönetmeliğin Dayanağı ve Tanımlar

Define Arama Yönetmeliği'nin dayanağı konusunda esaslı bir değişiklik yoktur. Yönetmeliğin çıkarıldığı 1984 yılında mülga 743 sayılı Medeni Kanun²⁰ yürürlükteydi ve dayanak olarak Yönetmeliğin 3. maddesinde bu Kanunun 696 ve 697. maddeleri gösterilmekteydi. 21.07.2020 tarihinde bu husus giderilmiş

¹⁶ Bakan Murat KURUM'UN 22.11.2019 tarihinde yaptığı açıklama için bkz. <https://www.csb.gov.tr/bakan-kurumdan-kadiralak-ve-dipsiz-gol-aciklamasi-bakanlik-faaliyetleri-29647> (E.T., 23.10.2020).

¹⁷ RG, 28. 11. 2019, S. 30962.

¹⁸ RG, 25. 11. 2014, S. 29186.

¹⁹ Bkz. Aşağıda; B. 3 “Define Arama Müracaat dosyası” adlı kısım.

²⁰ RG, 04.04.1926, S. 339.

ve dayanak olarak 4721 sayılı TMK'nın 771 ve 772. maddeleri gösterilmiştir. Ayrıca değişikliktan önce yer almayan 2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununun²¹ ekinde yer alan (8) sayılı tarife hükümleri de Define Arama Yönetmeliğinin dayanağı kısmına eklenmiştir²².

Define Arama Yönetmeliğinin 4. maddesi, değişikliktan önce de tanımları içermektedir fakat madde başlığında “tanımlar” ibaresi yer almamaktaydı. Ayrıca 4. madde de sadece “Bakanlık” ve “Müze” ibarelerinin tanımına yer verilmekteydi²³. 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklik ile 4. maddenin başlığı “tanımlar” olarak değiştirilmiş ve Define Arama Yönetmeliğinin önceki hâlinde yer almayan “define” ve “Genel Müdürlük”²⁴ ibarelerinin tanımlarına yer verilmiştir.

Definenin tanımına ilişkin KTVKK ve Define Arama Yönetmeliğinde bir hüküm olmaması sadece TMK’da düzenlenen hükme atıf yapılması doktrinde eleştirilmiştir²⁵. 21.07.2020 tarihinde yapılan ekleme ile artık Define Arama Yönetmeliğinde definenin tanımına yer verilmiştir. Madde 4/b hükmüne göre define: *“Gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan, 2863 sayılı Kanunun 6’ncı ve 23. maddeleri dışında kalan ve bilimsel değer taşımayan menkul varlıklar”* define olarak tanımlanmıştır. Burada definenin tanımının TMK 772 ve 773’ü kapsayacak şekilde verildiğini görüyoruz. TMK’da yer alan düzenlemeye herhangi bir ekleme yapılmamakla birlikte Define Arama Yönetmeliğinde definenin tanımına yer verilmesinin yerinde olduğu kanaatindeyiz. Çünkü çoğu kez “define” ve “kültür varlığı” kavramları birbirinin yerine kullanılmakta, “define” denilince “kültür varlığı” kastedilmiş gibi anlaşılmaktadır²⁶. Define Arama Yönetmeliği kapsamında yapılan araştırmalarda “kültür varlığı” aranmamakta sınırları TMK çerçevesinde tespit edilen “define” aranmaktadır²⁷. Dolayısıyla definenin tanımına doğrudan Define Arama Yönetmeliğinde de yer verilmesi kanaatimizce yerinde bir düzenleme olmuştur.

²¹ RG, 17.07.1964, S. 11756.

²² 21.07.2020 tarihinde yapılan değişikliktan önce Define Arama Yönetmeliği 3.maddesi şu şekildeydi: *“Bu Yönetmelik 2863 sayılı Kanunun 6 ve 50. maddeleriyle, Medeni Kanun’un 696 ve 697. maddeleri uyarınca hazırlanmıştır”*

²³ Define Arama Yönetmeliği 4. maddesi değişikliktan önce *“Bu yönetmelikte geçen ‘Bakanlık’; Kültür ve Turizm Bakanlığını, ‘Müze’; Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Müzeleri, ifade eder”* şeklindeydi.

²⁴ Define Arama Yönetmeliği m. 4/c uyarınca Genel Müdürlük; Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünü ifade etmektedir.

²⁵ Kuşçu, s. 1094.

²⁶ Hatta Gümüşhane Valiliği 14.11.2019 tarihinde yaptığı açıklamasının sonunda dipsiz gölde yapılan kazılar neticesinde define bulunup bulunmadığını değil, taşınır veya taşınmaz kültür varlığı bulunup bulunmadığını açıklamıştır. Esasen Valiliğin burada “define” sayılabilecek buluntuya rastlanmamıştır şeklinde açıklama yapması yerinde olacaktı. Bkz. <http://www.gumushane.gov.tr/basin-aciklamasi2019-49> (Erişim Tarihi 22.10.2020).

²⁷ Kuşçu, s. 1126-1127.

2. Define Arayabilecek Kişiler ve Müracaat Dilekçesi

Define Arama Yönetmeliği 5. maddesine göre “*Define aramak isteyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gerçek kişiler, define arayacakları yerin bağlı olduğu mülki amire bir dilekçe ile müracaat ederler*”. Yönetmeliğin önceki hâlinde 5. maddede²⁸ “*define aramak isteyenler...*” ibaresi geçmekteydi. 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten sonra yalnızca “*Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olan gerçek kişilere*” define aramak için ruhsatname verileceği düzenlenmiştir. Böylece define aramak isteyen kişiler bakımından iki önemli kriter getirilmiştir:

- a) Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmak
- b) Gerçek kişi olmak.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar yani yabancılar²⁹ Türkiye sınırları içerisinde define aramak için müracaat edemeyeceklerdir. Aynı şekilde bir kişiliğe sahip olmasına rağmen gerçek kişi olmayan tüzel kişiliğe sahip kişi veya mal toplulukları define arama izni alamayacaklardır.

Define Arama Yönetmeliği m.6/f.1’e göre müracaat dilekçesinde define arama maksadı açıkça belirtilecek ve arama yapılması planlanan yerin il, ilçe, bucak, köy, mahâlle, sokak ve ev numarası bildirilecek, ekili, dikili, meskûn, gayrimeskûn, tapulu ve tapusuz olup olmadığı ve kime ait olduğu açıklanacaktır³⁰. 21. 07. 2020 tarihinde yapılan değişiklik ile, ilgili maddeye ikinci bir fıkra daha eklenmiştir. Buna göre “*Müze müdürlüğünce başvuruya konu alanın 2863 sayılı Kanun kapsamında tespit ve tescil edilen alanlar ve mezarlıklar arasında olmadığına karar verilmesi durumunda, başvuru sahibinden 7’nci maddede belirtilen belgeler istenir*” (Yönetmelik m.6/f.2). Bu düzenlemeye göre, define aramak için öncelikle m. 6/1 kapsamında bir dilekçe ile başvuruda bulunulacak ve dilekçede ilgili maddede yazan hususlar belirtilecektir. Başvuru dilekçesini alan Müze Müdürlüğü dilekçeyi inceleyecek ve KTVKK kapsamında tespit ve tescil edilen alanlarda veya

²⁸ 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliğinin 5. Maddesi “*Define aramak isteyenler; define arayacakları yerin bağlı olduğu mülki amire bir dilekçe ile müracaat ederler*” şeklindeydi.

²⁹ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK-RG. 11. 04. 2013, S. 28615) yabancı, “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi*” olarak tanımlanmıştır (m. 3/1-ü). Detaylı bilgi için bkz. Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, Savaş Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 2020, s. 5; Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2016, s. 24; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, Beta Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2018, s. 19-20; Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, Beta Yayınevi, 24. Baskı, İstanbul, 2018, s. 17-18.

³⁰ 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliğinin 6. Maddesi “*Dilekçede arama maksadı açıkça belirtilir ve define aranacak yerin il, ilçe, bucak, köy, mahâlle, sokak ve ev numarası bildirilir. Ayrıca bu yerin ekili, dikili, meskûn, gayrimeskûn, tapulu ve tapusuz olup olmadığı ve kime ait bulunduğu açıklanır*”, şeklindeydi.

mezarlıklarda define aranmak isteniyorsa başvuruyu reddedecektir. Eğer define aranmak istenen alan bu yerler dışında ise bu durumda Define Arama Yönetmeliği 7. maddesinde yazan müracaat dosyasının oluşturması ilgiliden istenecektir. Başvuranın Define Arama Yönetmeliği m. 6/1 kapsamında verdiği dilekçesinden define aranmak istenen yerin KTVKK m. 6 kapsamında kalan yerler olup olmadığı anlaşılmazsa Müze Müdürlüğü ilgiliden dilekçesini revize etmesini isteyebileceği gibi kanaatimizce dilekçede yer alan hususların eksik olmasından dolayı başvuruyu reddedebilecektir. Zira m. 6/1'in ifadesi açıktır ve dilekçede yer alması gereken hususların dilekçede bulunması zorunludur.

3. Define Arama Müracaat Dosyası

Define Arama Yönetmeliği m.6/2 kapsamında Müze Müdürlüğü tarafından yapılan değerlendirme neticesinde ilgiliden Define Arama Yönetmeliği 7. maddede yer alan belgeleri içeren müracaat dosyasını sunması istenecektir.

Yönetmeliğin 7. maddesinde, 21.07.2020 değişikliğinden önce istenen belgeler dört bent hâlinde sayılmıştı³¹. Bu tarihten sonra ilgili maddeye üç bent daha eklenmiş ve istenen belgelerin sayısı artmıştır. 7. maddeye ilgili tarihten sonra eklenen hükümler şu şekildedir:

“...d) Define araması yapılacak sahada yer altı ve yer üstü hizmetlerine yönelik sakınca bulunmadığına dair yetkili kurumlardan alınan onay yazısı,

e) Define aranacak yer; yerleşim alanı içerisinde veya yakınında ise çevre yapılar açısından arama yapılmasında sakınca bulunmadığına dair yetkili kurumlardan alınan onay yazısı,

f) 25/11/2014 tarihli ve 29186 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin Ek-2 listesinin 57. maddesi gereğince hazırlanan çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporu”.

İlgili hükümlere baktığımız zaman dilekçede define aranmak istenen yerin kazılmasının olası sakıncalarının çeşitli açılardan önceden tespit edilmesinin istendiğini görmekteyiz. Bu hükümler dipsiz göl vakasının Define Arama Yönetmeliğine etkisini gösteren hükümlerdir. Zira yukarıda izah ettiğimiz üzere dipsiz gölde define aranması izinli bir şekilde yapılmasına rağmen doğayı tahrip etmiş ve büyük tepki almıştı. Tekrar böyle bir olayın yaşanmaması adına yapılacak kazı işleminin ne gibi sonuçlara yol açacağının önceden tespit edilmesi ve bunun resmî kurumlardan alınan yazı ile belgelenmesi istenmektedir. Bu üç

³¹ 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliği 7. maddesi “Müracaat dilekçesine ;a) Define aranacak sahanın yetkili teknik elemana çizdirilmiş, İl Bayındırlık Müdürlüğünce tasdikli, 1/500ölçekli tesviye münhanili haritası veya krokisi, b) Krokisi çıkarılamayacak ev ve bunun gibi yerler için ise ada, parsel ve çap numarasını belirten vaziyet planı, c)Uzaktan ve yakından olmak üzere çeşitli yönlerden çekilmiş net fotoğrafları, d) Define aranacak yer sahipli ise, gerçek kişilerden noterden tasdikli muvafakat name, tüzelkişilerden de yetkili organlarından alınacak muvafakat yazısı, eklenir” şeklindeydi.

fıkra açısından yetkili kurum şüphesiz Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın il ve ilçelerde yer alan kurumlarıdır.

Üzerinde ayrıca durmak istediğimiz konu Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporudur. Define Arama Yönetmeliği m.7/f bendi uyarınca define arama müracaat dosyasına ÇED raporu eklenmesi zorunlu hâle gelmiştir. Peki define arama işlemi yapılması planlanan tüm yerler açısından bu geçerli olacak mıdır? Kendi arazisinde veya üçüncü bir kişinin arazisinde define aramak için de ÇED raporu alınması zorunluluğu var mıdır? Yönetmelik hükmünden kamuya ait alanlar ile şahsa ait alanlar ayrımı yapılmadığını, ÇED raporunun her durumda dosyaya eklenmesi gerektiğini anlamaktayız.

Çevresel etki değerlendirmesi, herhangi bir faaliyet ile ilgili karar veren makamların, o faaliyetten doğacak çevresel etkileri karar aşamasından önce tespit etmek suretiyle, daha sağlıklı karar almasına yardımcı olmaktadır³². ÇED'in amacı; yapılmak istenen faaliyetin olumlu veya olumsuz sonuçlarını önceden tespit edip bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak yahut yapılmak istenen faaliyetin çevreye etkisi kabul edilemez boyutlarda ise bu faaliyetin yapılmasını önlemektir³³.

ÇED Yönetmeliği'nin 15. Maddesine göre, Ek-2 listesinde yer alan projeler³⁴ “seçme eleme kriterine” tabidir (m.15/1-a). Bu projeler için kapsamlı bir ÇED çalışması yapılmasına gerek olup olmadığı, projenin ölçeği dışındaki özelliklerine ve projenin etkileyeceği çevrenin özelliklerine bağlanmıştır³⁵. ÇED'in gerekli olup olmadığına karar vermeye yetkili makam ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır (ÇED Yönetmeliği m.17).

4. Define Aranacak Alan

Define Arama Yönetmeliğinde define aranacak alan ile ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Yönetmeliğin 8. maddesine göre define aranacak alan, en fazla yüz metrekare ile sınırlandırılmıştı³⁶. Bu tarihten sonra yapılan değişiklik ile Define arama izni verilebilecek alan daha da daraltılmış ve elli metre kare olarak belirlenmiştir.

³² Ahmet M Güneş, *Çevre Hukuku*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2015, s. 177.

³³ Güneş, s. 177-178; Türk Hukukunda ÇED sürecine ilişkin detaylı bilgi almak açısından bkz. Güneş, s. 200-2013; Canan Karakaş Ulusoy, “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinde Çevre – Ekonomi İkilemi”, Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2019, s. 67-75; Süheyla Suzan Alıca, “Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XV, Y. 2011, Sa. 3, s. 99-104.

³⁴ ÇED Yönetmeliği Ek-2 Listesi, Seçme Eleme Usulü Uygulanacak Projeler, 57. Define Arama İşlemi. Bkz. Yukarıda başlık A. Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği.

³⁵ Alıca, s. 107, dn. 29.

³⁶ 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliği 8. Madde “Define aranacak yer 100 m² yi geçemez. Bu yer verilecek fotoğraflarla harita veya krokiler üzerinde işaretlenir” şeklinde düzenlenmişti.

Define Arama Yönetmeliği 8. maddeye önceki düzenlemede yer almayan iki farklı şart daha eklenmiştir. İlki define aranacak yerin derinliğine ilişkindir. Buna göre; define aranacak yerin genişliği en fazla elli metrekare olurken derinliği ise on metreyi geçemeyecektir. İkinci şart ise define arama alanının türüne ilişkindir. Buna göre; su altında define arama işlemi yapılamayacaktır.

Su altında define arama izni almak için yapılan başvurular reddedilecek, dolayısıyla deniz, göl, akarsu, su birikintisi vb. her türlü su altı alanında define arama izni ruhsatnamesi artık düzenlenemeyecektir. Dipsiz gölde define aranmasının Define Arama Yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına neden olduğunun en önemli kanıtlarından biri de bu ibaredir. Zira dipsiz göldeki su boşaltılmış ve define arama işlemi gölün boşaltılmasından sonra tabanda yapılmıştır.

Define Arama Yönetmeliğinin 9. maddesi ise birkaç kelime değişikliği dışında eski hâlini muhafaza etmektedir. İlgili maddeye göre “*Mülki amir, define aranacak yerin 2863 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde belirtilen yerler ile sit alanları ve mezarlıklar arasında olup olmadığını, define aranmasında sakınca bulunup bulunmadığını en yakın müze müdürlüğüne tespit ettirir*”. Esasen Yönetmelik sistematik olarak bu maddeyi burada ele alarak hata etmiştir. Zira madde 7’de belirtilen müracaat dosyasının oluşturulması istenmeden evvel mülki amir, define aranmak istenen yerin KTVKK ile tespit ve tescil edilen yerler ile mezarlıklar arasında olmadığını en yakın Müze Müdürlüğüne tespit ettirmelidir. Define Arama Yönetmeliğinin 9. Maddesinin yönetmelik içindeki yeri sanki mülki amir tarafından dosya oluştuktan sonra Müze Müdürlüğünden görüş alınacağı şeklinde anlaşılmasına yol açmaktadır. Keza Define Arama Yönetmeliğinin 6. maddesine 2. Fıkra olarak “*Müze müdürlüğünce başvuruya konu alanın 2863 sayılı Kanun kapsamında tespit ve tescil edilen alanlar ve mezarlıklar arasında olmadığına karar verilmesi durumunda, başvuru sahibinden 7. maddede belirtilen belgeler istenir*” ibaresi eklenmiştir. Oysa 9. maddeden evvel böyle bir düzenleme zaten varken 9. maddede hemen aynı düzenlemenin tekrar yer alması, Yönetmeliğin sistematığına uygun bulunmamaktadır. Kanaatimizce Yönetmeliğin 6. maddesinin 2. fıkrası varken 9. maddeye gerek bulunmamaktadır. Zira Define Arama Yönetmeliği m.5 ve m. 6/1 kapsamında başvuru dilekçesini alan mülki amir, bu dilekçede açıkça tespit edilen yerin 2863 sayılı KTVKK’nda tespit ve tescil edilen yerler ile mezarlıklar arasında yer alıp almadığını en yakın Müze Müdürlüğünden Yönetmelik m. 6/2 kapsamında zaten soracaktır. Eğer define aranacak yer belirtilen bu alanlar içerisinde ise m. 7’de düzenlenen başvuru dosyasının oluşturulmasına gerek kalmaksızın ilgilinin başvurusu reddedilecektir. Ancak define aranmak istenen alan Yönetmelik m.6/f.2’de düzenlenen alanlardan değilse bu durumda ilgiliden, Yönetmeliğin 7. maddesine göre başvuru dosyası oluşturması istenecektir.

Sonuç olarak, Define Arama Yönetmeliği'nin 9. maddesinin içerik olarak aynı Yönetmeliğin m. 6/f.2 hükmünün tekrarı niteliğinde olduğu kanaatindeyiz. Bu maddenin Yönetmelikten çıkarılması ya da madde 6'nın 2. fıkrasının revize edilerek 9. maddede yer alan hükmün madde 7'den önce gelecek şekilde düzenlenmesinin isabetli olacaktır. Örneğin, şöyle bir düzenleme uygun olabilir; *“Başvuru dilekçesini alan mülki amir; dilekçede belirtilen define aranmak istenen alanın 2863 sayılı Kanun kapsamında tespit ve tescil edilen yerler ile mezarlıklar arasında kalıp kalmadığını, define aranmak istenen alana en yakın olan Müze Müdürlüğüne tespit ettirir. Yapılan tespit neticesinde define aranmak istenen alan belirtilen yerlerde değilse 7. maddeye göre müracaat dosyasını hazırlaması ilgiliden istenir”*.

5. Ruhsatname Verilmesi

Define arama ruhsatnamesi Define Arama Yönetmeliği'nin 10. maddesinde önceki düzenlemenin³⁷ aksine detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 10. maddenin 1. fıkrasına göre define arama ruhsatı verilmesi önceki düzenlemede yer almayan şekilde *“Valiliğin uygun bulmasına”* bağlanmıştır. İlgili düzenleme *“Müze müdürlüğünce, 6 ncı, 7 nci ve 9 uncu maddeler kapsamında hazırlanan bilgi ve belgeler valilik makamına sunulur. Valilikçe yapılan değerlendirme neticesinde müracaatın uygun bulunması durumunda, müze müdürlüğünce hazırlanan ruhsat, define araması yapılacak ilin valisi tarafından imzalanır”* şeklindedir. Hükümden anlaşıldığı üzere, define arama ruhsatı *“valiliğin ruhsatname verilmesi uygundur”* görüşünden sonra Müze Müdürlüğü tarafından düzenlenecek ve ruhsatname son olarak valilik tarafından imzalanacaktır.

Önceki düzenlemede valilik tarafından uygun bulunma ve valiliğin ruhsatnamede imzasının olması şartı aranmamakta, müze müdürlüğünce değerlendirme yapıp ruhsatname düzenleneceği ifade edilmekteydi. Değişikliğe uğrayan yeni düzenlemede valiliğin değerlendirme yapacağı düzenlenmekle birlikte, valilik makamında ne tür bir değerlendirme yapılacağı ve bu değerlendirmeyi kimlerin ne şekilde hangi usulle yapacağı belirsizdir. Kanaatimizce burada yapılan valilik değerlendirmesi şekli nitelikte olacaktır. Zira alanında uzman kişilerce Yönetmeliğin 6., 7., ve 9. maddelerine uygun olarak hazırlanan müracaat dosyası valilikçe içerik olarak değil, bilgi ve belgelerin bu maddelere göre uygun bir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığını şekli biçimde değerlendirilecektir.

³⁷ 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliği 10. madde *“Müze Müdürlüğünce, müracaat uygun bulunduğu takdirde define arama ruhsatı verilir. Ruhsatname bir yıl sürelidir. Define araması aralıksız en çok bir aya devam eder. Hava muhâlefeti veya tabii afetlerden dolayı bu süre içinde bitirilemezse bir defaya mahsus olmak üzere mülki amirce en çok bir ay daha uzatılabilir”* şeklinde düzenlenmişti.

Hazırlanan müracaat dosyasının hem valilikçe ön kontrolden geçmesi hem de yine valilik tarafından imzalanma şartının getirilmesi ile Kanun koyucunun define arama izni alma işlemini zor şartlara ve uzun bir prosedüre bağladığı görülmektedir. Bu Yönetmeliğin en temel amacı ve hedefi büyük oranda yasadışı define arayıcılığının önüne geçmektir³⁸. Define arama izni alınmasının bu kadar zor şartlara bağlanması ve uzun prosedürlerin uygulanacak olması, define aramak isteyen kimseleri yasal olmayan yollarla define aramaya itebilme riskine yol açabilir.

21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikten önce, define arama ruhsatnamesinin bir yıl süre ile verilebileceği düzenlenmekteydi. Artık Yönetmeliğin 10. maddesinin 2. fıkrasına göre ruhsatname “verildiği yıl için” geçerli olacaktır. İlgili hükme göre “*Ruhsatname sahipleri, 492 sayılı Kanun gereğince define araştırmaları için verilecek ruhsatnameler harcının ödendiğine dair belgeyi ilgili müze müdürlüğüne ibraz eder. Ruhsatname verildiği yıl için geçerlidir*”. Örneğin 2021 yılının haziran ayında yapılan başvuru neticesinde aynı yılın Kasım ayında ruhsatname düzenlenmesi hâlinde bu ruhsatnamenin geçerlilik süresi 31 Aralık 2021’de dolacaktır. Artık bu tarihten sonra verilen ruhsatnameye dayanılarak define arama işlemi yapılamayacaktır.

Önceki düzenlemede yer almayan yeni bir hüküm, 10. madde ’ye eklenmiştir. Gerçi Yönetmelikte böyle bir düzenleme olmasa da uygulamada Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın ilgili birimlere gönderdiği yazıya istinaden hâlihazırda uygulama bu şekilde yapılmaktaydı³⁹. Bu nedenle, uygulamada yer alan bir durumun Yönetmeliğe eklenmesi yerinde olmuştur. Söz konusu düzenlemeye göre, “*Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Daha önce define araması yapılmış alanlar için yeni bir başvuru yapılamaz. Define arama izni başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz*” (Define Ar.Yön. m. 10/4). Bu hükümden anlamamız gerekenleri maddeler hâlinde sıralayacak olursak;

- a. Bir kimseye aynı sürede yalnızca tek bir yerde define arama izni verilebilir,
- b. Daha önce define aranan alanda aynı veya farklı kişiler tarafından tekrar define arama izni alınması için başvuru yapılamaz,
- c. Define arama ruhsatnamesi şahsidir, devredilemez.

³⁸ Kuşcu, s. 1115-1116.

³⁹ Daha önceki çalışmamızda, Kültür ve Turizm Bakanlığı ilgili birimine gönderdiğimiz maile cevaben tarafımıza; “*Define kazılarının yılı içerisinde sürekli hâle dönüştürülmemesi ve bu konuda yaşanabilecek suistimallerin önüne geçilebilmek amacıyla; hava muhalefeti yaşanmadığı hâllerde ve süresi içinde ara verilmeden bitirilen define kazılarında, ruhsat sahibinin “sonuca ulaşamadığı” düşüncesiyle aynı yerde 2. kez define kazısı yapamayacağı hususu 18.01.2012 tarih ve 13502 sayılı dağıtımli yazımız ekinde yer alan 16.01.2012 tarih ve 11313 sayılı Bakan Onayı ile uygun görülmüştür*” şeklinde bilgi verilmiştir. Bkz. Kuşcu s. 1124, dn. 153.

6. Define Arama Sırasında Hazır Bulunacak Kişiler, Masraflar,

Define araması, define aranacak yere en yakın müzeden görevlendirilecek iki ihtisas elemanı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığının kolluk hizmeti yürütmekle görevli mahalli birer temsilcisi gözetiminde yapılır (Define Ar.Yön m. 11)⁴⁰. Yönetmeliğin 11. maddesinde önceki düzenlemelerden farklı olarak define arama işlemi sırasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının da bir temsilcinin olacağı düzenlenmiştir.

Define Arama Yönetmeliğinin 12. maddesinde masraflara ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. 11. maddede yapılan değişiklikten dolayı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının gelecek temsilciye ilişkin madde metnine eklemeye yapılmıştır. Define Arama Yönetmeliğinin 12. maddesine göre; “*Define aranacak yeri incelemeye gidecek en az iki kişiden oluşan müze ihtisas elemanı ve aramada bulunacak ihtisas elemanları ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı temsilcilerinin yol masrafı ve birinci derece devlet memuru harcırahı üzerinden yevmiyeleri define arayıcısı tarafından ödenir. Bu yevmiyeler günlük zorunlu giderleri karşılamadığı takdirde, aradaki fark yevmiyelerin yüzde ellisini geçmemek şartıyla define arayıcısı tarafından ayrıca ödenir*”.

Define Arama Yönetmeliği’nin 13. ve 14. maddesi tek madde altında, 13. madde olarak birleştirilmiş ve Yönetmeliğin 14. maddesi değişiklik ile ilga edilmiştir⁴¹. Görüldüğü üzere aslında 14. madde hükmü ortadan kaldırılmamış, bir önceki madde altında aynı şekilde muhafaza edilmiştir. Son hâli ile Define Arama Yönetmeliği’nin 13. maddesi “*Define aramasından doğacak zarar ziyan ve kazı yapılan yerin eski hâline getirilmesi ile ilgili masraflardan, define aranacak sahada, on beş günlük define arama süresi dikkate alınarak çevre sakinlerinin can ve mal güvenliğini sağlayıcı tedbirlerin alınmasından ve doğabilecek tüm zararın karşılanmasından define arayıcısı sorumludur. Bu masrafların tahmini tutarı ilgili müze müdürlüğüne tespit edilir. Tespit edilen bu tutara 492 sayılı Kanunun ekinde yer alan (8) sayılı tarifenin “VI- Meslek erbabına verilecek tezkere, vesika ve ruhsatnamelerden alınacak harçlar” başlıklı kısmının 13 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince her yıl belirlenen define araştırmaları için verilecek ruhsatnameler harcının yüz katı teminat bedeli eklenir.*

⁴⁰ Değişiklikten önce Define Arama Yönetmeliği 11. maddesi “*Define araması, define aranacak yere en yakın müzeden görevlendirilecek ihtisas elemanı başkanlığında, Maliye ve Gümrük ve İçişleri Bakanlıklarının mahalli birer temsilcisi gözetiminde yapılır*” şeklindeydi.

⁴¹ Mülga 14. madde şu şekildedir: “*Define arama yerini incelemeye gidecek müze ihtisas elemanlarının harcırahı önceden 12. ve 13. maddelerde yazılı diğer harcamalar ise arama başlamadan önce arayıcı tarafından bir devlet bankasına müze müdürlüğü adına yatırılır. Müze müdürü aramadan önce görevlilere avans öder. Hizmetin yerine getirilmesinden sonra görevlilere verecek hakkediş belgelerine göre kesen hesap yapılır. Artan para aracıyla teslim edilir*”.

Define arama yerini incelemeye gidecek müze ihtisas elemanlarının harcırahı incelemeden önce, 1. ve 12. madde gereği hesaplanan tutar ise arama başlamadan önce define arayıcısı tarafından bir kamu bankasına ilgili müze müdürlüğü adına yatırılır.

Müze müdürü aramadan önce görevlilere avans öder.

Hizmetin yerine getirilmesinden sonra görevlilerin verecekleri hakkeş belgelerine göre kesin hesap yapılır. Artan para define arayıcısına iade edilir” şeklinde düzenlenmiştir.

13. maddeye 21.07.2020 tarihinde yapılan değişiklikle önceki metinde yer almayan, “aramadan önce çevre sakinlerinin can ve mal güvenliğine ilişkin tedbirlerin de define arayıcısı tarafından alınacağı” hükmü eklenmiştir.

Yönetmeliğin 15. maddesinde arama işlemi sırasında günü gününe tutanak tutulacağı ve bu tutanağın arama sırasında bulunan kimseler tarafından imzalanacağı ve Bakanlığa gönderileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme herhangi bir değişiklik içermemektedir.

7. Define Arama İşleminin Sonlanması

Define Arama Yönetmeliğinin 16. maddesine göre, define aramasının mevzuat hükümlerine göre ilgililerce durdurulması hâlinde arayıcı hiçbir hak, zarar ve ziyan talebinde bulunamaz. Define aramalarında kültür ve tabiat varlığı bulunduğu takdirde arama derhâl durdurulur ve durum Bakanlığa bildirilir. Arayıcı bulunan kültür ve tabiat varlıkları üzerinde hiçbir hak iddia edemez. Yönetmeliğin bu hükmü herhangi bir değişiklik içermeyen aynen muhafaza edilmiştir.

Define Arama Yönetmeliği’nin 17. ve 18. maddesi, define arama işlemi neticesinde define bulunması hâlinde yapılacaklara ilişkindir. 17. maddeye göre; “define aramasında çıkan buluntular Bakanlıkça tayin edilecek en az üç kişilik bir uzman heyetine inceletirilir. Elde edilecek buluntular kültür ve tabiat varlığı ise müzelere, define ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Hazine ve Maliye Bakanlığına teslim edilir”. Önceki düzenlemeden farklı olarak, buluntu “define” ise doğrudan Hazine ve Maliye Bakanlığına verilmeyecek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı aracılığıyla teslim edilecektir. 18. maddeye göre ise; “Bulunan definenin Hazine ve Maliye Bakanlığınca geçer akçe olarak değeri tespit edilir. Define Hazineye ait arazide bulunmuşsa yüzde ellisi define arayıcısına; özel veya tüzel kişilere ait arazide bulunmuşsa yüzde kırkı define arayıcısına, yüzde onu ise mülk sahibine verilir”. İlgili maddede Hazine ve Maliye Bakanlığının isminin güncellemesi dışında bir değişiklik bulunmamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gümüşhane ili Dumanlı köyü sınırlarında kalan ve “dipsiz göl” diye tabir edilen su birikintisinin dibinde define aramak isteyen iki kişi, bunun için yetkili makamlardan define arama ruhsatnamesi alarak, arama işlemini yetkili makamlar nezdinde gerçekleştirmişlerdir. Arama çalışmaları kapsamında gölün suyu boşaltılmış ve dipte arama işlemi yapılmıştır. Suyun takviye edilmesinden doğan boşluk önce toprak ile doldurulmuş, daha sonra gelen tepkiler üzerine su takviye edilerek eski hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Dipsiz gölde yaşanan define arama işlemi, izinli şekilde yapılan define arama işlemine kötü bir örnek teşkil etmiştir. Bu bağlamda olay kamuoyunun dikkatini çekmiş ve Gümüşhane valiliği tarafından peş peşe açıklamalar yapılmıştır. Bu sürecin sonucunda, Define Arama Yönetmeliğinde 21.07.2020 tarihinde önemli değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında esasen bu değişikliklere değinmeye ve eski hükümler ile kıyas yapma yolu ile açıklamalarda bulunmaya çalıştık.

Define Arama Yönetmeliğinde önceden definenin tanımına yer verilmemekteydi. Hatta KTVKK da bu konuda bir tanım içermemektedir. Değişiklikler kapsamında “tanımlar” başlığı altında Yönetmelikte definenin tanımına yer verilmiştir. Diğer önemli bir düzenleme de define arayacak kişilerin “Türk Vatandaşı olan gerçek kişiler” olarak sınırlandırılmasıdır.

Define arama izni verilmesinin genel olarak daha zor şartlara bağlandığını görmekteyiz. Define Arama Yönetmeliğinin 7. maddesine eklenen hükme göre, *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin Ek-2 listesinin 57. maddesi gereğince hazırlanan çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporunun da müracaat dosyasına eklenmesi gerekmektedir.* Her ne kadar EK-2 listesinde yer alan hususlarda ÇED’in gerekli olup olmadığına Bakanlıkça yapılan ön inceleme sonucunda karar verilecek olsa da ÇED değerlendirmesi için her hâlde ayrıca bir prosedüre ihtiyaç duyulması, define arama izni başvurularının sayısını azaltacaktır. Kanaatimizce bu durum, yasal olmayan yollardan define arayıcılığının sayısının artmasına sebebiyet verebilecektir.

Son olarak belirtmek gerekirse, Define Arama Yönetmeliğinde açıklanan değişiklikler yapılmasa dahi, var olan eski düzenleme ile dipsiz göl benzeri vakıaların yaşanmasının önüne geçilebilirdi. Yönetmelikte sayılan yukarıda bahsi geçen şartların yanında, Mülki amirin detaylı şekilde araştırma yapması gerektiği, define aranmasında sakınca bulunup bulunmadığının Müze Müdürlüklerine sorulması zorunluluğu zaten Yönetmeliğin 9. maddesinde yer almaktaydı. Define arama işleminin çevreye ve doğaya vereceği tahribatın önceden *öngörülmesi ve define aranmasında sakınca bulunduğundan bahisle define arama izni başvurusunun reddedilmesi* gerekirdi. Görüldüğü üzere dipsiz gölde yaşananlar, *Yönetmelik hükümlerinin eksikliğinden değil, mevcut*

düzenlemenin uygulanmasında yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. Alanında uzman ve yeterlilik sahibi uygulayıcıların bulunmaması hâlinde mevzuat değişiklikleri doğayı, çevreyi ve tarihi değerlerimizi koruma konusunda yeterli olmayacaktır. Montesquie'nin gayet isabetle belirttiği üzere, hukuki metinler sihirli değnekler değildir: En iyi hukuksal metinler kötü uygulayıcılar elinde kötü, en kötü hukuksal metinler ise iyi uygulayıcılar elinde iyi sonuçlar verebilir.

KAYNAKLAR

- Akipek, JG ve Akıntürk T, *Eşya Hukuku*, (Beta, İstanbul, 2009)
- Alıcı SS 'Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi', (2011) 15(2), Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 97-130.
- Çelikel A ve Öztekin Gelgel G, *Yabancılar Hukuku*, (Beta, 24. Baskı, İstanbul, 2018).
- Çiçekli B, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, (Seçkin, 6. Baskı, Ankara, 2016).
- Doğan V, *Türk Yabancılar Hukuku*, (Savaş, 5. Baskı, Ankara, 2020).
- Ekşi N, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, (Beta, 5. Baskı, İstanbul, 2018).
- Eren F, *Mülkiyet Hukuku*, (Yetkin, 2. Baskı, Ankara, 2012).
- Ersöz, A. Kürşat: *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür Varlıklarının Korunması*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2017.
- Feyzioğlu FN, "Lükata ve Defîne", (1955), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 167-196.
- Güneş MA, *Çevre Hukuku*, (Oniki Levha, İstanbul, 2015).
- Kanadoğlu S, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, (Seçkin, 3. Baskı, Ankara, 2007).
- Karakaş Ulusoy C, 'Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinde Çevre – Ekonomi İkilemi', (2019) 1(1), Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 58-82.
- Kurtoğlu S 'Definenin Hukuki Mahiyeti ve İktisabı', (1995) (6), Ankara Barosu Dergisi, 385-389.
- Kuşcu D, 'Hukuki Olarak Defîne Arayıcılığı', (2019) 25(2), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, 1093-1130.
- Oğuzman, MK ve Seliçi Ö ve Oktay Özdemir S, *Eşya Hukuku*, (Filiz, 21. Baskı, İstanbul, 2018).

Özel S, ‘*Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti*’, (2018) 24(1), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 215-238. (Mülkiyet).

Özel S, *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*, (Alkım, İstanbul, 1998). (Uluslararası).

Öztürk Y, *Ceza Hükümleri Yönünden Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, (Yasa, İstanbul, 2000).

Serozan R, *Taşınır Eşya Hukuku*, (Filiz Kitabevi, İstanbul, 2002).

Sirmen L, *Eşya Hukuku*, (Yetkin, 6. Baskı, Ankara, 2018).

Umar B ve Çilingiroğlu A, *Eski Eserler Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No:11, (Ankara, 1990).

İnternet Kaynakları

Jeomorfoloji Derneği basın duyurusu; <http://www.jd.org.tr/icerik/dipsiz-g%C3%B6l-hakk%C4%B1nda-bas%C4%B1n-duyurusu>, 19.11.2020.

Gümüşhane valiliği basın açıklaması, <http://www.gumushane.gov.tr/basin-aciklamasi2019-49>, 14.11.2019.

<https://www.karar.com/define-kazisi-icin-dipsiz-golu-susuz-gole-cevirdiler-1378561>

“Define” söylentisi çıktı; Dipsiz Göl’de su tahliye edildi, kazı başlatıldı”, 09. 11. 2019, <http://www.diken.com.tr/define-soylentisi-cikti-dipsiz-golun-suyu-yasal-izinle-tahliye-edildi/>

“5 gündür define arama çalışması yapılıyordu... Dibi görüldü!”, 11.09.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-5-gundur-define-arama-calismasi-yapiliyordu-dibi-gorundu-41371874/1>

“Yasal izinle gölü boşaltıp define aradılar”, 12.11.2019, https://www.ntv.com.tr/turkiye/yasal-izinle-golu-bosaltip-define-aradilar,ddyEqcj_Uyxykrd8n_Hew.

“Valiliğin eski hâline getirildiğini açıkladığı ‘Dipsiz Göl’ yok edildi!”, 15.11.2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/valiligin-eski-haline-getirildigini-acikladigi-dipsiz-gol-yok-oldu-5453466/>.

“İşte define kazısı yapılan ‘Dipsiz Göl’ün son hâli”, 15.11.2019, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-define-kazisi-yapilan-dipsiz-golun-son-hali-41375105>.

“Dipsiz Göl yok oldu!”, 15.11.2019, <http://www.gazetevatan.com/dipsiz-gol-yok-oldu--1285224-gundem-galeri-haber/>.

Gümüşhane Valiliği tarafından yapılan basın açıklaması, 16.11.2019, <http://www.gumushane.gov.tr/basin-duyurusu001>.

Murat KURUM'UN yaptığı basın açıklaması, 22.11.2019, <https://www.csb.gov.tr/bakan-kurumdan-kadiralak-ve-dipsiz-gol-aciklamasi-bakanlik-faaliyetleri-29647>

